

Leerplanontwikkeling bewegingsonderwijs in het PO; toen en nu

Verslag minisymposium Zwolle 15 september 2021

Op 15 september 2021 vond het minisymposium *Leerplanontwikkeling bewegingsonderwijs in het PO; toen en nu* plaats. In LO-magazine nr. 5 van 2021¹ introduceerden we het onderwerp al. Om twee redenen was dit een bijzonder symposium. Allereerst vanwege het onderwerp; we doen op allerlei niveaus aan leerplanontwikkeling, zoals met Curriculum.nu, maar we praten er zelden over vanuit een historisch perspectief. Ten tweede vanwege het feit dat deze bijeenkomst ook het afscheid van Marco van Berkel van SLO markeerde.

TEKST BEREND BROUWER

In zijn inleiding benadrukte Berend Brouwer hoe bijzonder het is dat dit symposium door vier partijen (SLO, KVLO, Calo, 't Web) samen werd georganiseerd. Dat is typerend voor de samenwerking rond landelijke leerplanontwikkeling zoals die in de afgelopen decennia is gegroeid in de vakwereld en zoals die door de vak experts van SLO ook altijd is gestimuleerd. Twee gerenommeerde sprekers deelden hun kijk op het onderwerp met de aanwezigen. Dr. Nienke Nieveen, oud-collega bij SLO, directeur van de lerarenopleiding van de Universiteit Twente en lid van de wetenschappelijke curriculumcommissie die de regering adviseert over curriculumbeleid gaf een overzicht van leerplanontwikkeling door de jaren heen. Gert van Driel, oud-docent en directeur van de Calo en oud-voorzitter van de KVLO, ging na hoe leerplanontwikkeling in het bewegingsonderwijs zich in die tijd in de praktijk ontwikkelde.

Nienke Nieveen - Curriculumontwikkeling in beweging

Nieveen begon met het nuanceren van het begrip curriculum². Een curriculum is een plan voor het leren, en curricula heb je op verschillende niveaus, van supra (internationaal niveau) tot nano (individueel). Kerndoelen zijn een globaal plan voor het leren op nationaal/macroniveau. Tussen 1987, de eerste keer dat er kerndoelen werden geformuleerd, en nu is het aantal kerndoelen gedaald van 464 naar 58. En maar twee daarvan gaan over bewegingsonderwijs. Nieveen betoogde dat dat samenhangt met artikel 23 van onze grondwet, waarin de vrijheid

van stichting, richting en inrichting van het onderwijs wordt geregeld. Dat artikel is typisch voor Nederland en zorgt ervoor dat de overheid zeer terughoudend moet zijn met voorschriften (zoals kerndoelen) voor het onderwijs. Curricula kennen ook meerdere componenten. Zie figuur 1, het curriculaire spinnenweb. Een herijking van kerndoelen zoals nu met Curriculum.nu heeft alleen betrekking op doelen en inhouden, het 'waarheen' en het 'wat' van het curriculum. Tenslotte kent het curriculum meerdere verschijningsvormen. Het begint met een idee, een visie, die op papier gezet moet worden, geïnterpreteerd door scholen en docenten en omgezet in onderwijsactiviteiten, methoden, didactiek, toetsing, et cetera. Leerlingen tenslotte geven daar op hun eigen manier betekenis aan en dat allemaal leidt tot bepaalde leerresultaten. In de praktijk kan er dus een flink gat zitten tussen het beoogde en het gerealiseerde leerplan.

Figuur 1: Het curriculaire spinnenweb

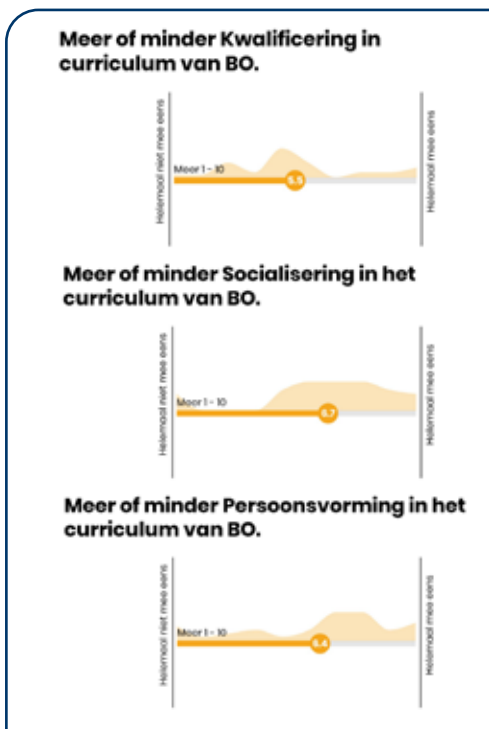

Het basisdocument als hulpmiddel bij curriculumontwikkeling

Om docenten te helpen dat gat te dichten heeft SLO, samen met KVLO en een ontwikkelgroep van experts van opleiders en vakleerkrachten op een veldaanvraag van de KVLO *het Basisdocument bewegingsonderwijs voor het basisonderwijs (1997)* ontwikkeld. Dat basisdocument geeft suggesties voor de interpretatie van de heel globale kerndoelen naar leerdoele, onderwijsleeractiviteiten, duidingen van te bereiken niveaus en te geven leerhulp. En hoewel het basisdocument geen deel uitmaakt van het landelijke verplichte beoogde curriculum -dat zijn alleen de kerndoelen- heeft het de afgelopen twintig jaar wel degelijk veel bijgedragen aan de ontwikkeling van vakwerkplannen en vakonderwijs in het basisonderwijs en de opleidingspraktijk.

De balans tussen kwalificatie, socialisatie en persoonsvorming

De inleiding van Nienke Nieveen werd afgesloten met de volgende vraag aan de aanwezigen: In Curriculum.nu wordt gepleit voor een betere balans tussen kwalificatie, socialisatie en persoonsvorming. Geldt dat voor bewegingsonderwijs ook? Wat moet er voor bewegingsonderwijs met het curriculum gebeuren: meer of minder kwalificatie, meer of minder socialisatie en meer of minder persoonsvorming in het bewegingsonderwijs in het primair onderwijs. De uitkomst was als volgt (zie figuur 2):

Figuur 2: Meer socialisatie en persoonsvorming

De conclusie van de gespreksleider was: er moet iets bij! We willen evenveel kwalificering en meer socialisatie en persoonsvorming. Een uitdaging voor toekomstige curriculumvernieuwers.

▲
Aandacht voor de sprekers

Gert van Driel: Groeiende vakidentiteit

Leerplanontwikkeling bewegingsonderwijs in het primair onderwijs

Van Driel schetste vanuit zijn persoonlijke betrokkenheid hoe de identiteit van het leergebied zich ontwikkelde. Hij deed dat door een aantal overgangen te benoemen. Voor een meer gedetailleerd beeld verwees Gert naar de Canon LO³.

1 Antropologische fundering

Tot aan de tweede wereldoorlog heeft het doen van lichaams oefeningen een politiek doel, een vormingsdoel of een gezondheidsdoel. In de heroriëntatie na de oorlog wordt een antropologische onderbouwing voor bewegingsonderwijs gegeven, waarbij bewegen wordt opgevat als gedrag dat een belangrijke betekenis heeft in zichzelf. Dat leverde nog geen door de overheid instelde leerplankaders. Van veel meer invloed op de praktijk in de school waren de opvattingen van de methodiekdocenten van de verschillende praktijkvakken op de opleidingen.

2 Opkomst didactische modellen

Rond 1975 doet kennis uit de algemene onderwijskunde haar intrede in de discussies over het vak. Voor het leerplan betekende dat onder andere de introductie van het leren regelen van bewegen en van een onderwijsaanbod op basis van een analyse van de bewegingscultuur. Deze verdidactisering van het (bewegings)onderwijs valt ongeveer samen met de behoefte bij de overheid aan landelijke curriculumvoorschriften en

daarmee met de oprichting van SLO. Zo ontstonden de eerste generatie kerndoelen. De geringe sturing die daarvan uitging was voor de KVLO de aanleiding om de ontwikkeling van het Basisdocument bewegingsonderwijs voor het basisonderwijs (1997) te entameren.

3. Het meten van resultaten

Rond 2000 veranderde de bevoegdheidsregeling voor bewegingsonderwijs op de basisschool. Bovendien worden scholen en gemeenten onder invloed van VWS-beleid er toe gestimuleerd om een grotere rol te spelen in het stimuleren van sportdeelname buiten school. Zo ontstond de Brede Impuls Cultuur en Sport. Gemeenten namen daarbij veelal de regie. Schoolbesturen kochten als het ware hun bewegingsonderwijs in bij een Sportservicebedrijf dat dan in feite het vakwerkplan op de school bepaalde.

4. Pedagogisch reveil

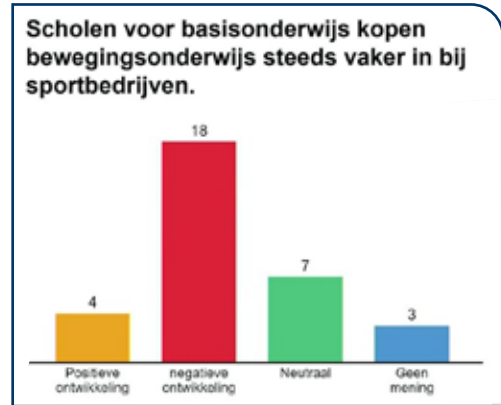
Als reactie op een overdreven nadruk op de meetbare output van het onderwijs wordt er bij de curriculumherziening Curriculum.nu gepleit voor een betere balans tussen kwalificatie en de beide andere functies van het onderwijs, socialisatie en persoonsvorming. Het basisdocument biedt daarbij nog steeds een stevig fundament voor het bewegingsonderwijs.

Daarmee is niet gezegd dat er geen verdere vakontwikkeling wenselijk blijft. Op verschillende gebieden, zoals het volgen van leerlingen, curricula op maat maken, de didactiek van het leren regelen en op het gebied van ICT-toepassingen in het bewegingsonderwijs liggen er nog belangrijke uitdagingen. Goede en gestructureerde samenwerking, zowel nationaal als internationaal, van praktijk tot en met wetenschap is daarbij een essentiële voorwaarde.

Wie bepaalt het curriculum op school?

Aan de deelnemers werd nu de vraag gesteld: "Wat nu als het curriculum op school in de praktijk bepaald wordt door een ingehuurd sportbedrijf? Heeft dat positieve of negatieve gevolgen?"

De resultaten vanuit de zaal waren:

▲ *Figuur 3: Hoe schat je de gevolgen in van inhuren van bewegingsonderwijs van sportservicebureaus?*

De vervolgvraag was: geef in trefwoorden aan hoe je die invloed zou kunnen duiden. Dat leverde het volgende beeld op (zie figuur 4). Al met al geen vrolijk beeld.

Panelgesprek met Marco van Berkel

Na de inleidingen was er nog kort de gelegenheid voor een panelgesprek met de eregast van het symposium, Marco van Berkel, en de beide inleiders. De vragen die na de inleidingen aan de deelnemers gesteld werden kwamen terug. Eerst was Marco aan de beurt om zijn licht daarover te laten schijnen:

► *Figuur 4: Woordveld invloed inkopen bewegingsonderwijs bij sportservicebureaus.*

Vraag 1: Wat moet er voor bewegingsonderwijs met het curriculum gebeuren: meer of minder kwalificatie, meer of minder socialisatie en meer of minder persoonsvorming?

Marco: Kwalificatie, socialisatie en persoonsvorming moeten helder gedefinieerd worden in het kader van bewegingsonderwijs. Het is een andere ordening dan bewegen verbeteren, bewegen regelen en bewegen beleven (of bewegen waarderen). De omschrijvingen die de wetenschappelijke curriculumcommissie hiervoor geeft zijn bruikbaar.

- Kwalificatie - het verwerven van kennis, vaardigheden en houdingen die hen in staat stellen zich te ontwikkelen en een basis te verwerven voor vervolgstudie of beroep (of handelen –MvB)
- Socialisatie - een oriëntatie op verschillende culturen, praktijken en tradities (inclusief de verschillende waarden en normen die daarin een rol spelen) en het vermogen zich te verhouden tot de samenleving
- Persoonsvorming - het ontwikkelen van een eigen positie en kritisch vermogen om als persoon verantwoordelijk in de wereld te staan.

Met deze omschrijving is bewegen regelen bijvoorbeeld voor een groot deel kwalificatie. SOK (Sport Oriëntatie Keuze) is zeker socialisatie, maar ook de keuze van beweegactiviteiten uit de sport en ongeorganiseerde of anders georganiseerde sport in het bewegingsonderwijs is socialisatie. Als we de begrippen niet helder gebruiken blijft er spraakverwarring en komen we als vakwereld niet verder op dit punt. Nienke Nieveen beaamt dit volmondig. In de discussie rond de drie functies van het onderwijs wordt vaak ingewikkelde taal gebruikt, die tot verwarring kan leiden. Definieer je begrippen helder en eenvoudig, dan kun je mooie stappen maken.

Vraag 2: Wat nu als het curriculum op school in de praktijk bepaald wordt door een ingehuurd sportbedrijf?

Marco: Sportbureaus zijn er in veel verschillende vormen, met verschillende relaties naar de scholen. Dus kun je het niet generaliseren naar alle gemeenten. Maar in veel gemeenten hebben de medewerkers van sportbureaus zware banen, omdat ze lessen bewegingsonderwijs op school verzorgen en daarnaast op woensdagmiddag en/of in vakanties beweegactiviteiten voor kinderen organiseren en begeleiden. De afstand tot de school (scholen) voor deze medewerkers is groter dan voor vakleerkrachten of vakspecialisten. Dat is niet wenselijk. De betrokkenheid bij de school moet groot zijn. Daarnaast is het goed als de school ook een rol speelt bij de activiteiten in de buurt.

Precies dat zijn ook de bezwaren van Gert van Driel. Als je, zo zegt hij, de 'opdrachten' van Biesta serieus neemt kun je geen genoeg nemen met zo'n afstandelijke rol van vakleerkrachten via sportservicebureaus. Die aanpak leidt tot gestandaardiseerde leerplannen in plaats van tot kindgericht maatwerk. Marco van Berkel merkte op dat de vakleerkracht op die manier ook geen volwaardig lid van het schoolteam wordt.

Surprise

Aan het einde van dit unieke symposium kreeg Marco van Berkel, tot zijn grote verrassing, door Hilde Bax namens de KVLO de erepenning uitgereikt voor zijn verdiensten voor de ontwikkeling van het bewegingsonderwijs in het primair onderwijs. Hilde benadrukte dat Marco gedurende zijn hele loopbaan theorie en praktijk en vooral mensen met elkaar wist te verbinden.

Slotwoord

En als allerlaatste laten we Marco zelf nog even aan het woord. Zijn dankwoord samengevat: "Ik voel me vereerd dat 't WEB, KVLO, Calo en SLO dit symposium wilden organiseren met Nienke Nieveen en Gert van Driel als sprekers. De aanwezigheid van veel vrienden en collega's waar ik op meerdere terreinen erg prettig mee heb samengewerkt heeft me gevleid."

Foto's

Hans Dijkhoff

Contact

berendbrouwer56@gmail.com

Trefwoorden

curriculumontwikkeling, vakontwikkeling, basisonderwijs

Referenties

¹ Hilde Bax, Chris Hazelebach en Berend Brouwer. *Leerplanontwikkeling PO blijft in beweging.*

² Zie ook <https://www.slo.nl/thema/meer/curriculumontwikkeling/>

³ <https://www.canonlo.nl/>

⁴ *Uit Doel en ruimte - Tussenadvies 2* Wetenschappelijke Curriculumcommissie

▼
Marco met erepenning